

УДК 330.131.7:658

ВАРЧЕНКО О.М., д-р екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

СИСТЕМА РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто систему ризик-менеджменту як інструменту фінансової стійкості аграрних підприємств за сучасних умов розвитку економіки України.

Ключові слова:ризик-менеджмент, адміністрування, аграрне підприємство, ризик, методи.

Сучасна економічна наука пропонує численну множину дефініції поняття менеджмент (від англ. to manage – управляти), як у найбільш широкому значенні можна визначити як діяльність щодо управління матеріальними та нематеріальними ресурсами, спрямоване на досягнення стратегічних, тактичних та поточних цілей функціонування підприємства. Як відомо, у теорії менеджменту існує такі наукові підходи до управління: традиційний, процесний, системний та ситуаційний.

Так, класичний, або традиційний підхід передбачає, що діяльність, адміністрування, персонал, мотивація, лідерство, організаційна культура розглядаються окремо. Водночас, процесний підхід розглядає управління як неперервну серію взаємопов'язаних управлінських функцій. Ситуаційний підхід передбачає, що придатність різних методів управління визначається ситуацією.

Системний підхід розглядає підприємницьку структуру як відкриту систему, що складається із декількох взаємопов'язаних підсистем. Теорію систем у менеджменті наприкінці 50-х років минулого століття. Керівництво розглядає підприємницьку структуру як сукупність взаємопов'язаних елементів (персонал, структура, технологія, задачі), які орієнтуються на досягнення різних цілей в умовах мінливого зовнішнього середовища. Отже, управління з точки системного підходу можна охарактеризувати як впорядковану сукупність взаємопов'язаних елементів, які забезпечують ефективне функціонування та розвиток підприємства як єдиного цілого.

Управління ризиком є одним із важливіших напрямів у підприємницькій діяльності аграрних підприємств. Тісний зв'язок між ризиком та дохідністю зумовлюють важливе значення цієї наукової проблеми у всіх аспектах підприємницької діяльності: плануванні, організаційній та управлінській діяльності, контролі та оцінці одержаних результатів. Отже, необхідною умовою є формування підсистеми управління, що відповідає за перелічене вище коло завдань та базу-

ється на розробці та реалізації стратегії відношення до ризиків у процесі здійснення господарської діяльності.

Встановлено, що підвищений інтерес до вивчення ризиків та ризик-менеджменту спостерігається серед вітчизняних науковців, які переважно досліджують інноваційну складову підприємницьких ризиків[1,2]. Водночас, зарубіжні вчені приділяють більше уваги вивченню психологічної складової даного явища, зв'язку між ризиком та невизначеністю, а також поняттям людського та соціального капіталу [3].

Необхідно зазначити двоїсту сутність ризику, який виконує одночасно негативну та позитивну роль в економічному розвитку господарюючих суб'єктів. З одного боку, ризик, як ймовірність настання негативних наслідків прийнятих управлінських рішень із урахуванням особливостей зовнішнього та внутрішнього середовища, стримує розвиток економічних суб'єктів, зумовлюючи їм фінансовий та інші збитки. З іншого боку, ризик є так би мовити каталізатором економічного розвитку, особливо в інноваційному підприємстві. Зазначена обставина дозволяє найбільш активним підприємцям, які здійснюють інвестиції у високоризикові проекти, одержувати підвищений дохід [4].

Як відомо, цілеспрямована система заходів щодо обмеження ризиків у бізнесі має назву ризик-менеджмент. Основними елементами ризик менеджменту є: визначення ймовірнісних негативних наслідків настання ризикової ситуації; розробка заходів реагування на негативні наслідки, які виникають у результаті настання ризику; розробка системи заходів нейтралізації або компенсації негативних наслідків ризику [5,6]. Зазначимо, що у сучасному розумінні ризику передбачається запровадження процесу управління ризиками за всіма напрямками діяльності підприємства. У 2009 р. Міжнародною організацією по стандартизації (ICO, International Organization for Standardization, ISO) було розроблено Міжнародний Стандарт ICO 31000:2009 «Менеджмент ризиків. Принципи та керівні вказівки», який містить принципи, структуру та процес управління ризиками. [7,8] У цьому стандарті ризик визначається як вплив невизначеності на досягнення цілей підприємства і з метою ефективного управління організаціями необхідно дотримуватися наступних принципів:

1. Управління ризиками сприяє досягненню цілей, покращенню якості продукції, підвищенню економічної та соціальної ефективності діяльності підприємства та репутації, відповідності діючим законодавчим нормам.

2. Управління ризиками є невід'ємною частиною усіх організаційних процесів, включаючи стратегічне планування. Отже, управління ризиками не є діяльністю, відокремленою від основної діяльності та процесів в організації.

3. Управління ризиками є частиною процесу прийняття рішень та допомагає особам, які приймають рішення, робить обґрунтований вибір, визначити пріоритетність дій та проводить відмінності між альтернативними напрямками дій.

4. Управління ризиками пов'язано із невизначеністю, контролює її характер та заходи впливу.

5. Управління ризиками є систематичним, структурованим та своєчасним, що сприяє ефективності та стійким результатам.

6. Управління ризиками базується на достовірній інформації, джерелами якої можуть бути дані про попередній розвиток, досвід, зворотній зв'язок від зацікавлених сторін, спостереження, прогнози та експертні оцінки. Однак, особи, що приймають рішення, повинні ставити вимоги до якості інформації та враховувати можливі обмеження даних та відмінності думок експертів.

7. Процес управління ризиками може бути особливим для кожної організації, оскільки він враховує специфіку діяльності підприємства та відповідний йому профіль ризиків.

8. Управління ризиками бере до уваги людські ресурси (у т.ч. можливості та наміри зацікавлених осіб), які можуть сприяти або ускладнювати досягнення цілей підприємства.

9. Управління ризиками є прозорим та сприяє залученню усіх зацікавлених осіб у цей процес.

10. Управління ризиком є динамічним, неперервним та здатним до змін процесом. Здійснюється неперервний моніторинг та перегляд ризиків.

11. Управління ризиками сприяє постійному удосконаленню господарської діяльності підприємства.

Господарюючі суб'єкти, поряд із іншими завданнями, повинні розробляти та запроваджувати стратегії для покращення процесу управління ризиками.

Основними методами, які формують базовий інструментарій ризик-менеджменту є: методи ухилення від ризику: відмова від ненадійних партнерів; відмова від реалізації високо ризикових проектів; пошук гарантів та страхування від ризику; методи локалізації ризику: створення венчурних підприємств; створення спеціалізованих підрозділів для роботи із високоризиковими проектами; методи дисипації ризику: диверсифікація діяльності; диверсифікація збуту та поставок; диверсифікація інвестицій; розподіл відповідальності; розподіл ризику у часі; методи компенсації ризику: стратегічне планування; прогнозування зовнішнього середовища; моніторингу макросередовища; створення резервів; використання інструментів комплексу-маркетингу[9, 10.]. Як відомо, дієвих інструментів та підходів до управління ризиками наведено³¹ техніка ризик-менеджменту, у числі яких досить широко викорисовуються у практиці зарубіжних компаній як FMEA (Failure Mode and Effects Analysis), HACCP (Hazard Analysis and Critical Control Points), байесові мережі та FN-криві. Разом з тим, незважаючи на наявність широкого спектру можливих методик управління ризиками, жодну із них не можна вважати універсальною, оскільки кожна із методик має свої умови використання та відповідні обмеження. Окрім того, у економічних умовах, яке характеризується високим рівнем конкуренції на більшості ринках, із урахуванням сучасних викликів, пов'язаних із поширенням інноваційних технологій у виробництві та передачі інформації, посиленням глобалізації, дуже часто управління ризиками є недостатньою мірою забезпечення конкурентоспроможності. Ускладнення умов конкурентної боротьби часто вимагають від суб'єктів господарювання дієвих заходів реагування на загрози та

виклики внутрішнього та зовнішнього середовища, замість інструментів адаптаційного регулювання, які є характерними для інструментарію ризик-менеджменту.

Ризик-менеджмент представляє собою бізнес-процес аграрних підприємств, що базується на взаємодії усього персоналу та структурних підрозділів (а не лише спеціалізованих відділів контролю та управління ризиками), які здійснюються з метою уникнення втрат, що виникають з причини виникнення очікуваних, так й не очікуваних ситуацій, досягнення запланованих рівнів повернення на капітал, прибутковості та капіталізації підприємства.

Очевидно, що цілями ризик-менеджменту аграрних підприємств є: мінімізація розривів між бюджетом/бізнес-планом та результатами, досягнення стійкої прибутковості (стабілізація витрат ресурсів та затрат на користування ресурсів на допустимо низькому рівні); забезпечення можливості підтримки/відновлення виробничо-комерційної діяльності шляхом мінімізації затрат, навіть у випадку настання подій несистематичного ризику; забезпеченні виконання внутрішніх та зовнішніх соціальних зобов'язання, екологічних вимог та підтримка репутації підприємства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кравченко В.А. Виявлення та опис підприємницьких ризиків: практичний алгоритм для українського бізнесу. Вісник Запорізького національного університету. 2008. №1(3). С.63-70,
2. Вишневська О.А. Фактори та методи оцінки підприємницького ризику в Україні. Інфраструктура ринку. 2016. № 2. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/2-2016>.
3. Скотт Б., Кримпли М. Управление безопасностью и риском. Методы менеджмента качества. 2012. № 10. С. 32–39.
4. Мостенська Т.Л., Мостенська Т.Л., Скопенко Н.С. Ризик-менеджмент як інструмент управління господарським ризиком підприємства. Вісник Запорізького національного університету. 2010. № 3. С. 72–79.
5. Кривда О.В. Механізм ризик-менеджменту на українських підприємствах та чинники, що його формують. URL: <http://ela.kpi.ua:8080/bitstream/123456789/10762/1/46.pdf>.
6. 7. Международный Стандарт ISO 31000 Риск-Менеджмент – Принципы и руководства. Первое издание 2009. URL: http://www.pqmonline.com/assets/files/standards/iso_31000-2009%28r%29.pdf.
8. Руководство ISO 73:2009 “Менеджмент риска. Термины и определения 2009. URL: http://www.unece.org/fileadmin/DAM/trade/wp6/documents/2011/ISO_GUIDE_73_Russian.pdf
9. Гончаров В.М., Рахметулліна Ж.Б. Розробка ефективних механізмів управління ризиками в підприємницькій діяльності. Актуальні проблеми економіки. 2014. № 5. С. 76–81.
10. Щербак В.Г., Щербак О.В. Формування інтегрованої системи ризик-менеджменту транснаціональними корпораціями. Формування ринкових відносин в Україні, 2013. № 7–8. С. 3–6.